

Таццяна Старасценка

Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка

(г. Мінск, Беларусь)

ЗВАРОТАК У БЕЛАРУСКІМ ПАЭТЫЧНЫМ ДЫСКУРСЕ СЯРЭДЗІНЫ ХХ СТАГОДДЗЯ

Разглядаюцца асаблівасці функцыянавання зваротку ў беларускім паэтычным дыскурсе сярэдзіны ХХ стагоддзя на прыкладзе паэтычных тэкстаў Пімена Панчанкі, Максіма Танка, Аркадзя Куляшова.

Ключавыя словы: зваротак; функцыя зваротка; паэтычны дыкурс; стыль; Пімен Панчанка; Максім Танк; Аркадзь Куляшоў.

Для камунікатыўнай прасторы беларускага мастацкага дыскурсу характэрны разнастайныя сродкі знешняй дэялагізацыі, сярод якіх належнае месца займае зваротак. Найбольш частае яго ўжыванне ў паэтычным тэксце, што тлумачыцца імкненнем лірычнага героя наладзіць экспліцытны кантакт са шматлікімі з'явамі навакольнага свету, асабліва значнымі і важнымі. Для аналізу адрасатнай поліфаніі паэтычнага дыскурсу сярэдзіны ХХ стагоддзя былі выбраны творы Максіма Танка [3], Пімена Панчанкі [2] і Аркадзя Куляшова [1].

У зборніку Максіма Танка [3] разглядаліся 460 вершаў, у зборніку П. Панчанкі [2] – 222 вершы, у зборніку А. Куляшова [1] – 74 творы (у тым ліку 4 паэмы). Сярод звароткаў, выражаных неадушаўлёнымі назоўнікамі і спалучэннямі з імі, у Максіма Танка і П. Панчанкі пераважае лексема Радзіма і яе семантычныя актуалізатары (7 і 30 ужыванняў адпаведна). Лірычны герой Максіма Танка ўпэўнены, што «няма прыгажэйшай, як наша Радзіма» і таму звяртаецца да яе: *Красуйся, Савецкая наша Радзіма! // Хай славіцца век тваё гордае імя!* («Песня пра Радзіму», с. 92); *О, дзякую, Радзіма ты мая, // Што чайкі выслала на стрэчу!* («Чарнаморскія чайкі», с. 90); *Як блізка і далёка ты, радзіма!* («Ла-Манш», с. 72).

Лірычны герой П. Панчанкі таксама славіць бацькоўскі край і людзей як самае каштоўнае ў сваім жыцці: *Ты будзеш мець, Радзіма, хлеб! // Ты будзеш жыць, Радзіма, лепш!* («Ураджай 47 года», с. 56); *І ты, Беларусь, улілася магутнай // Ракою – // Адпомсціць за кроў і пакуты* («Наша краіна», с. 138).

Сярод звароткаў, выражаных неадушаўлёнымі назоўнікамі, у А. Куляшова пераважае лексема *час* (5 ужыванняў). Зварот да гэтай філасофскай катэгорыі пацвярджае імкненне лірычнага героя знаходзіцца ў пастаянным роздуме: *Ты згасіш сонца, час, але не згіне // Наш род*

людскі – каманда карабля, – // Ён мачтавыя сосны не пакіне, // Пакуль ім будзе палубай зямля («Ты згасіш сонца, час, але не згіне...», с. 83).

Што да звароткаў, выражаных адушаўлёнымі назоўнікамі і спалучэннямі з імі, то ў траіх пісьменнікаў гэта лексема *сябар* (у Максіма Танка – 15 ужыванняў; у П. Панчанкі – 20, у А. Куляшова – 8). Тэма сяброўства надзённая і актуальная для беларускай паэзіі сярэдзіны XX стагоддзя, што тлумачыцца імкненнем тагачаснага пакалення да шчырасці, спагады, чалавечнасці ва ўзаемаадносінах. Зварот да сябра падкрэслівае жаданне лірычнага героя быць з ім у цесным кантакце.

Так, сапраўднае сяброўства для лірычнага героя Максіма Танка – духоўная аснова жыцця: *Успаміны сустрэч, срэбны звон арыкоў // І цяпло ваших рук, дарагія сябры!* («На радзіме Абая», с. 11); *Сябры мае, ці засыналі калі вы // На печы, пад спеў цвыркуна сіратлівы?* («Печ», с. 124).

Сяброўства для лірычнага героя П. Панчанкі – гэта духоўная аснова, якая сілкуе жыццёвую і творчую энергію: *Сябры, я сягоння на сінім золаку // У парку ля Свіслачы ціхай хадзіў* («Сябры, я сягоння на сінім золаку...», с. 37); *Сябры мае, стаяць такія дні // Харошыя і ў Полацку, і ў Брэсце* («Напрадвесні», с. 176); *Сябры мае, жыццё будуйце, // Гадуйце весела малых* («Ямбы», с. 370).

Для лірычнага героя А. Куляшова сябар – гэта блізкі па духу і справе чалавек: *Мне нечым перад вамі ганарыцца, // Сябры!.. Адны ў нас пушчы і палі, // Засмаглымі радкамі з іх крыніц мы // Адзін і той жа халадок пілі* («Так, мы – сябры па сэрцы і па зброі...», с. 135); *Сябры, каго вайна скасіла кулямі, // Дыханне ваша чую за спіной* («Сябры, каго вайна скасіла кулямі...», с. 105).

У сумарнай табліцы адрасатнай поліфаніі паэтычнага дыскурсу сярэдзіны XX стагоддзя прыведзены найбольш частотныя па ўжыванні звароткі, выражаныя адушаўлёнымі і неадушаўлёнымі назоўнікамі. Напачатку падаецца ранг слова, затым пачатковая форма і пісьменніцкія формы звароткаў, пры неабходнасці ўказваецца значэнне слова ў кантэксце і яго стылістычная канатацыя, затым – колькасць ужыванняў.

Ранг	Слова	Колькасць ужыванняў
1	сябар (сябры; таварышы; друг; дружа; таварыш; таварышы; сяброўка)	43
2	Радзіма (зямля; край; урачыстая ‘Беларусь’; старонка; зямля; краіна; Беларусь; айчына; Палессе)	39
3	брат (браце; браты; таварышы; гвалтаўнік, людаед ‘з адмоўнай эмацыянальна-экспрэсіўнай канатацыяй’; браток ‘конь’; конь; Буланы)	28

Адрасатная поліфанія беларускага паэтычнага дыскурсу XX стагоддзя разнастайная, але ў артыкуле яна была абмежаваная разглядам найбольш частотных звароткаў, якія ствараюць адметнасць стылю і тагачаснага светаўспрымання. Дзякуючы звароткам ствараецца экспліцытны кантакт, які дазваляе чытачу адчуць шырыню і дынаміку камунікатыўнай прасторы мастацкага тэксту.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Куляшоў, А. Зб. тв. : у 4 т. Т. 3 : новыя вершы, маналог, паэмы /А. Куляшоў. – Мінск : Беларусь, 1967. – 456 с.
2. Панчанка, П. Зб. тв. : у 4 т. Т. 2 : вершы, паэма (1946–1962) / П. Панчанка. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1981. – 414 с.
3. Танк, М. Зб. тв. : у 13 т. Т. 3 : вершы (1954–1964) / Максім Танк ; НАН Беларусі, Ін-т літаратуры імя Я. Купалы; рэд. тома В. П. Рагойша; падрыхт. тэкстаў і камент. С. У. Калядка, В. У. Карачун. – Мінск : Беларус. навука, 2007. – 447 с.

Таццяна Супранкова

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
(г. Мінск, Беларусь)*

МОВЫ СТЫЛЯЎ У СІСТЭМЕ МАСТАЦКАГА ЎНІВЕРСАЛІЗМУ «ФАЎСТА» Ё. В. ГЁТЭ І ІХ АДАПТАЦЫЯ ПА-БЕЛАРУСКУ В. СЁМУХАМ

Праводзіцца аналіз мовы стыляў у сістэме мастацкага ўніверсалізму «Фаўста» Ё. В. Гётэ і іх адаптацыі на беларускую мову Васілём Сёмухам.

Ключавыя словы: мова стыляў; мастацкі ўніверсалізм; Ё. В. Гётэ; «Фаўст»; пераклад; В. Сёмуха.

Мастацкія стылі розных эпох нараджаліся і праяўляліся пад уздзеяннем пэўных філасофскіх канцэпцый, выпрацоўваючы свае прыёмы і сродкі выразнасці. Яны часам ахоплівалі ўсе віды мастацтваў, становячыся вядучымі кірункамі, таму мы можам разважаць аб эпосе барока, класіцызму, рамантызму і г. д. Пры перакладзе важна адчуваць стылістыку арыгінальнага тэксту і перадаваць не толькі даслоўнае гучанне, але і сэнсавое напаўненне вобразаў. Разгледзім у якасці такога прыкладу некаторыя ўрыўкі з тэксту «Фаўста» Ё. В. Гётэ ў перакладзе на беларускую мову Васілём Сёмухам.

«Фаўст» Ё. В. Гётэ – адно з самых выдатных стварэнняў чалавечага генію, як і творы Гамера, Дантэ, Шэкспіра, Мільтана і іншых сусветна